

echte reddingsoperaties — zou de geschiedschrijving er nu anders voorstaan. Het is Sandra Langereis' verdienste dat ze in dit boek voor het eerst het antiquarische universum toegankelijk en begrijpelijk heeft gemaakt. We ontdekken hier de wortels van de latere cultuurgeschiedenis, in een verrassende verscheidenheid van benaderingswijzen. We zien de geleerden er als nijver mieren aan het werk en beseffen hoe wezenlijk zulke *minor scholars* voor de 'grote' geschiedschrijving zijn. Een prestatie van formaat.

Willem Frijhoff

L. van der Ent, V. Enthoven, *Gewestelijke financiën ten tijde van de Republiek der Verenigde Nederlanden*, III, Groningen (1594-1795) (Rijks geschiedkundige publicatiën. Kleine serie XCIV; Den Haag: Instituut voor Nederlandse geschiedenis, 2001, xi + 428 blz., €47,65, ISBN 90 5216 117 8).

Drie delen heb ik nu in de kast staan: Overijssel, Drenthe en sinds kort Groningen. Daarmee krijgt de beoogde reeks 'Gewestelijke financiën ten tijde van de Republiek der Verenigde Nederlanden' langzaam maar enige omvang. In 1990 besloot het Instituut voor Nederlandse geschiedenis tot de ontsluiting van de belangrijkste basisgegevens betreffende de gewestelijke overheidsfinanciën van vóór 1795. Daarmee zouden jaarlijkse staten met reeksen van ontvangsten, uitgaven en schulden van elk gewest beschikbaar komen, welke voor velerlei historisch onderzoek van nut zouden kunnen zijn. Het project omvat de zeven gewesten van de Republiek, alsmede Drenthe en Staats-Brabant.

De bewerkers voeren het cijfermateriaal uit de archieven van gewestelijke ontvangers, rekenkamers, gedeputeerde staten enz. in drie elektronische gegevensbestanden in. Deze bestanden zijn raadpleegbaar via de website van het ING. De uitgaven in druk bevatten een selectie en bewerking van de gegevens, voorzien van uitgebreide fiscaal-historische toelichtingen.

Het nut van deze geweldig intensieve arbeid is boven elke kritiek verheven. Bekend is dat voor een ontleding van de financiële situatie ten tijde van de Republiek de gewestelijke archieven bloot gelegd moeten worden, maar tevens dat dit een gecompliceerde klus is. Niet alleen is het cijfermateriaal weerbarstig, ook zijn er vele colleges en functionarissen geweest die elk een eigen verantwoordelijkheid hadden en dus een eigen archief hebben gevormd. De huidige ontsluiting geeft dan ook een goed beeld van de mogelijkheden die de onderzoeker nu heeft met database en uitgave in druk van de financiële bronnen. Het eenvoudigste voorbeeld is dat simpel af te lezen is hoe middelen en lasten gedurende de zeventiende en achttiende eeuw stegen en welke fluctuaties zich voordeden. Na 1648 (Vrede van Munster) had Stad en Lande 150.000 gulden minder inkomsten, in 1666 (dreiging uit Munster) kwam er bijna een half miljoen meer binnen dan het jaar daarvoor. Wat dieper gravend is uit de tabellen veel meer interessants te lezen. In tabel m.2, de verzamelposten van alle middelen, is goed te zien in welke jaren de overheid leningen sloot om aan geld te komen, welke bedragen daarmee in de schatkist vloeiden en welk aandeel deze leningen hadden in de totale inkomsten. Maar ook economische en maatschappelijke ontwikkelingen zijn er uit af te leiden. Het toenemend gebruik van koffie, thee en aardappelen in de achttiende eeuw is helder waar te nemen in tabel III.4.

De bronnenuitgave is tegelijk een waardevolle bijdrage aan onze fiscaal-historische kennis. Met een bewonderenswaardige nauwgezetheid worden alle belastingen, tarieven, instellingen en wetten uiteengezet. Essentiële kennis overigens voor het gebruik van de tabellen, want wijziging in wetgeving of tariefstelling heeft onmiddellijk gevolg voor de inkomsten van het gewest.

Kritiek is slechts mogelijk op details. Zo is de transcriptie van namen in de illustraties 6d en 6g onjuist. Kapitein Galenus Sichterman heette niet Gahrius Sisterman! Het onderschrift bij de illustratie op pagina 45 is nauwelijks te begrijpen. Hopelijk heeft het gebrek aan paleografische kennis de samenstellers verder geen parten gespeeld.

Het is te wensen dat de adem van het ING lang genoeg is om deze reeks voort te zetten en te voltooien. De bronnen zijn het waard, de wijze van bewerking en presentatie van het materiaal maakt het haalbaar.

Paul Brood

R. Prud'homme van Reine, *Schittering en schandaal. Biografie van Maerten en Cornells Tromp* (Open domein XL; Amsterdam, Antwerpen: Arbeiderspers, 2001, 490 blz., €24,95, ISBN 90 295 3572 5).

Met de biografieën van *Jan Hendrik van Kinsbergen 1735-1819, admiraal en filantroop* en van *Michiel Adriaenszoon de Ruyter. Rechterhand van Nederland* maakte Ronald Prud'homme van Reine naam als biograaf van maritieme grootheden uit het Ancien Régime. Het zal niet verbazen dat hij daar nu een boek met biografieën van Maerten Tromp en zijn zoon Cornelis Tromp aan toegevoegd heeft.

In zijn inleiding maakt de schrijver duidelijk dat van beide admirals eigenlijk nooit een behoorlijke biografie is verschenen. Voor Cornelis valt dat nog enigszins te begrijpen omdat hij als vlootvoogd minder heeft betekend maar voor 'bestevaer' Maerten is dat opmerkelijk omdat hij tot de grondleggers van de vloot van de Republiek gerekend mag worden. Prud'homme maakte er een dubbelbiografie van en niet ten onrechte. De ingrediënten zijn immers veelbelovend. Het betreft een vader en een zoon die met hun levens samen de gehele zeventiende eeuw beslaan, het hoogtepunt van de maritieme Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Vader Maerten werd in 1598 geboren, zoon Cornelis overleed in 1691. Cornelis werd geboren in 1629, Maerten overleed in de zeeslag bij Terheide in 1653.

Beiden bereikten in hun carrière de hoogst haalbare maritieme rang van luitenant-admiraal. Vader Maerten begon op de laagste trede van de maatschappelijke ladder en klom op tot de sporten van de sociale elite; Cornelis maakte daar gedurende zijn gehele leven volop deel van uit met alle risico's van hoog gestegen en laag vallen die daarbij horen. Ondanks deze veelbelovende bouwstenen, blijft, na lezing van het boek, een gevoel van lichte teleurstelling hangen. Niet omdat het niet goed en gedegen geschreven is maar omdat het gevoel overheerst dat er meer ingezet had.

Prud'homme heeft ervoor gekozen twee aparte biografieën te schrijven in chronologische volgorde. Dat bevordert ongetwijfeld de overzichtelijkheid maar het bemoeilijkt het leggen van dwarsverbanden en het maken van vergelijkingen. En hoewel hij in het begin van zijn boek (15) stelt dat de dubbelbiografie meer biedt dan twee losse beschrijvingen die achter elkaar zijn geplakt, komt dat er onvoldoende uit en moet de lezer vooral zelf de bruggen slaan. Belangrijker bij het gevoel van lichte teleurstelling is misschien wel dat het boek minder nieuws brengt dan gehoopt. Dat komt omdat de auteur, zoals hij met de titel van zijn boek *Schittering en schandaal* ook aangeeft, er voor gekozen heeft de reeds bestaande clichés van de verstandige alom geliefde Maerten Tromp tegenover de opvliegende ijdeltuit Cornelis nog eens extra aan te zetten. Dat levert geen nieuwe beelden op maar bevestigt vooral. Nu kan de historicus uiteraard de feiten geen geweld aandoen en dat doet de auteur ook niet maar zijn uitgesproken interpretaties van de feiten dragen te weinig bij aan een nieuwe visie. Maerten is voor Prud'homme de *good*